

Dannelsen og den moralske elite

Af Sørine Gottfredsen

I kampen for mere dannelse i blandt os er en intellektuel elite nødvendig. Som erstatning for den moralske elite vi har i dag

Begrebet elite er ikke populært her i landet. Medmindre man kan forbinde det med de sportsfolk, om hvem der stadig hersker et spøjst skær af noget tilforladeligt, forbindes det elitære sjældent med det positive. Årsagen til dette kan ikke sættes på en enkelt formel. Der er med demokratiets og velfærdssamfundets udvikling på flere fronter foregået en nivellering og en lighedstænkning, der har skabt en dyrkelse af det fælles middelmådige og dermed også en skepsis i synet på den intellektuelle elite. Men derudover kan det slås fast, at den ideologiske bevægelse op gennem 60'erne fik gennemført et opgør med begrebet autoritet, der i høj grad har gjort det til noget grundlæggende forkert at tildele et menneske myndighed til at belære andre. Forestillingen om at et menneske i kraft af uddannelse og særlig indsigt skulle være værd at lytte til, er et langt stykke af vejen blevet erstattet af en overbevisning om, at den enkelte først og fremmest uddannes gennem sin egen individuelle proces i livet. Alt imens det belæste og vidende menneske ofte opfattes som enten en lidt afvigende nørd eller en gammeldags autoritær type, der næppe har blik for alle mekanismerne i den store ligestillede samtale. Stor viden er på mange måder blevet anbragt i et modsætningsforhold til humanistisk medmenneskelighed og social begavelse, og i denne lidt forskrækkede mentalitet er det svært at opretholde et naturligt og nuanceret forhold til begrebet elite. Hvilket jo ikke mindst sætter sig spor i opfattelsen af forholdet mellem elev og skolelærer. Vi har efterhånden bevæget os så langt væk fra troen på den fagligt overlegne som autoritet for den mindre vidende, at lærerens udvandede position i dag nævnes som én af de allerstørste årsager til problemerne i folkeskolen. Ligesom nedvurderingen af at være autoritet for andre også kan ses som en stor del af forklaringen på, at mange forældre i dag har svært ved med overbevisning at udstikke rammer for deres børn.

Så langt så godt. Vi lever i en tid, hvor grundlaget for at tale om en intellektuel elite et godt stykke af vejen er blevet opløst, og desto mere grund er der til at insistere på at gøre det alligevel. Det er også en stor del af grunden til, at jeg har været med til at danne Rønshovedgruppen, der har som formål at kæmpe for at højne forståelsen for dannelsen i dette land. Og dermed også en kundskabens elite som bolværk mod den generelle fordummelse. Men lad mig lige først forklare, hvad der mere nøjagtig menes med dannelse. Dannelse skal forstås som den personlige udvikling, ethvert menneske må igennem for til fulde at kunne indgå i sin samtid, og den har at gøre med både opdragelse, uddannelse og selverkendelse. Det sidste – selverkendelsen – er vigtigt at understrege, eftersom dannelse ikke blot må ses som et spørgsmål om uddannelse og konkrete færdigheder. Det stikker en hel del dybere og skal ses som dette at være rodfæstet i et fællesskab båret af ånd. I dannelsens forstand rummer den enkeltes selverkendelse nemlig langt mere end det, der typisk kendetegner idealet i dag, hvor enhver tillægges muligheden for som et slags autonomt væsen at danne sig selv. Hvilket ifølge lektor i litteratur, Anders Thyrring Andersen, er en tankegang, der blandt andet har ført til, hvad han i et foredrag for et par måneder siden benævnte som "et uhørt selvsk belysningssegment fokuseret på opfyldelsen af egne behov og med en udtalt mangel på social samvittighed, og til en vis grad social evne." Altså en manglende evne til at se sin egen eksistens i lyset af en større sammenhæng, som man er forpligtet på.

Samtidig er det længe i næsten skæbningsvanger grad blevet underkendt, hvilket selvværd der vokser frem i det indre i takt med, at man får indsigt i det, vi som folk og vestlig civilisation har til fælles. Idet man skridt for skridt på vidunderlig vis får adgang til et rum af referencer, der gør, at man ikke som en kronisk nybegynder i livet om og om igen skal definere alt fra et nedslående nulpunkt. Indtil man i mangel af bedre må projicere sit eget forvirrede jeg ind på pladsen, hvor kendskabet til den større sammenhæng skulle have befundet sig. Der er således noget at lære af den grundtvigske tanke om, at et menneske for at blive sig selv

må have bevidsthed om den folkelige sammenhæng, man fødes ind i. Og dermed også den kultur og historie der hører til. Selvdannelse er en meningsløshed, for man skal dannes i forhold til noget, og dermed er vi jo nået frem til ét af de store spørgsmål, der så nemt får os til at strides. For hvem skal skabe og fastholde rammen for den dannende bevidstgørelse i et menneske og dermed også i et fællesskab? Heller ikke dette spørgsmål kan imidlertid blot besvares entydigt. For det første kan man nemlig sige, at ansvaret er fælles. Vi skal alle være med til at række dannelsen videre fra generation til generation, ikke mindst som et led i opdragelsen af vore børn, og familien udgør sin egen lille dannelsesenhed. Men for det andet er der som sagt også behov for en uddannet elite, der fra oven skal fastholde en respekt for viden og faglighed som noget, der bør æres højt for alles skyld. Og som rummer en bestemt og uomgængelig mængde viden angående dette steds historie, kultur, litteratur, religion – alt det, der virker identitetsdannende i sig selv. Denne form for viden skal hævdes fra oven for ikke at uddø, og for straks at komme eventuelle protester i forkøbet skal det straks nævnes, at dette ikke betyder, at begrebet dannelse i sig selv er elitært. Den mindre uddannede kan bestemt også være et dannet menneske gennem sin erfaring af at være forankret og vide, at hans menneskelighed er rundet af noget, der rækker længere end til blot hans egen korte historie. Men uden en elite, der bevidst stræber efter, at en bestemt viden håndhæves, så dannelsen iblandt os kan blive ved med at foregå, kan vi ikke i længden bevare det fælles. Og så kan vi måske i dette land være på vej til at udvikle en mere eller mindre uoplyst masse af mennesker uden tilstrækkelig berøring med dybden af egen identitet. En mængde, der frimodigt samles om lige gyldig trivialviden i "Hvem vil være millionær?" og langsomt kommer til at tro, at dette faktisk udgør essensen af det, vi her har til fælles.

Men straks efter står vi overfor endnu et stort problem. For sagen er nemlig, at diskussionen om dannelse og en intellektuel elite åbenbarer en helt særlig kløft mellem os. En ægte og dyb mentalitetskløft, der for eksempel på det seneste har været synlig i denne avis i en debat om dannelse, der hurtigt udviklede sig til tåbelige gensidige personlige beskyldninger. Det klassiske scenarie i diskussionen viser sig ved, at der på den ene side står en flok, der højt siger ord som "folkelighed" og "kristendom", mens vi på den anden side finder dem, der hurtigt lægger afstand. Dette modsætningsforhold vil jeg om lidt vende grundigere tilbage til, men inden da skal det for god ordens skyld slås fast, at kampen for dannelsen og en vidende elite hverken er et politisk eller et religiøst forehavende. Det handler om eksistens og identitet, om ånd og menneskelighed og grunder som sagt i troen på, at et menneske ikke kan danne sig selv. Men er nødt til at dele tankegods og samvær med andre for at blive helt. Dannelsen er på ingen måde religiøst forkyndende, men da man jo dårligt kan negligere, at vi her i vesten grunder i en kristen kultur, hører en vis viden om kristendom med til at blive dannet. Ikke en tro på kristendommen, men en viden om den, og hvis vi skal finde frem til en frugtbar samtale om dannelse og elite, er vi nødt til at bekæmpe de mange automatreaktioner, der så længe har præget samtalen. Alt imens vi også som et led i denne besindelse må spørge os selv, om der ikke gennem årene faktisk har udviklet sig en slags elite her på stedet. Ikke én, der er kendetegnet ved særlig indsigt eller intellektuel viden, men derimod én, der er kendetegnet ved moral og menneskesyn. Kampen om menneskesynet er blevet vor tids dannelsesmæssige omdrejningspunkt, og tidens elite kan dermed siges at udgøres af dem, der med den store tidsånd på deres side offentligt udfolder en tro på, at vi i dette samfund har til opgave at skabe gode mennesker. Alt imens de, der står på den anden side af kløften, snarere er grundet i en overbevisning om, at mennesket er både godt og ondt, og at virkeligheden på ret uforanderlig vis vil bære præg af det. Så når store spørgsmål er på spil i forhold til, hvordan fællesskabet skal fungere, og hvilke idealer vi skal dyrke, støder de to overbevisninger sammen i en strid om menneskets tilgang til det gode.

At kampen om menneskesynet er blevet så central i tidens diskussioner kan i høj grad ses som en følge af, at den religiøse livstolkning efterhånden er blevet så perifer, at bestemmelsen af det etiske og gode er overladt til os selv. Den moralske tilgang til livet er så at sige blevet sluppet fri til almen sekulær afbenyttelse, og intet kan som kampen om tolkningen af selve mennesket opdele os i stridende lejre. Som også den amerikanske økonom og analytiker Thomas Sowell beskriver det i sin bog "The vision and the anointed", hvor han sondrer

mellem på den ene side den idealistiske tro på menneskets mulighed for selv at forme en fortsat bedre verden. Og på den anden side den mere tragiske forestilling om en noget mere statisk verdensorden, der grunder i, at vi som faldne væsner ofte har for svært ved at gøre det gode. De såkaldt progressive overfor de såkaldt reaktionære. Et udødeligt skel i anskuelse, der gennemsyrrer vores offentlige debat i så udbredt grad, at den elitære tilgang til samfundet i dag er blevet overvejende moralsk. Og dermed særdeles modtagelig for de mange gensidige fordømmelser af modpartens menneskesyn, som vi konstant oplever. Så ja, der findes en form for toneangivende elite i dag, og den består af dem, der dyrker troen på, at mennesket gennem fornuft og velvilje kan skabe den bedre verden. Tilhængerne af det menneskesyn har som sagt en stor del af tidsånden med sig og repræsenterer arven fra en mentalitet med tråde tilbage til blandt andet den ideologi fra 60'erne, som Anders Thyrring Andersen ligefrem definerer som "det moderne dannelsesbegreb". Altså opfattelsen af den enkelte som den, der skal ses isoleret fra historiens og traditionens sammenhæng, idet et menneske ikke skal tynge af det overleverede. Men i stedet have lov til at udfolde sig selvstændigt i kraft af den viden, han allerede bærer med sig. I dette menneskesyn er der ikke brug for de alt for bedrevidende læremestre. Nej, snarere skal vi forskånes for dem og deres traditionstunge, døde belæring, der nærmest må betragtes som en krænkelse af den enkeltes mulighed for at blive sig selv i overensstemmelse med det, man som det naturligt gode allerede rummer.

Gang på gang støder vi sammen hen over kløften i menneskesyn, og det er ikke mindst det, der gør det så svært for os i dag at tale om begrebet elite som noget, der kan gavne os alle. Men sagen er jo, at hvis vi meningsfuldt skal diskutere, hvad en samfundselite bør repræsentere, er vi nødt til at bevæge os væk fra den vante skyttegravskrig. Vi er nødt til at lægge den konstante og nærmest instinktive moralske tænkning en smule på hylden, for vi nærmer os jo punktet, hvor de fleste vel må sande, at noget værdifuldt angående kundskaber, almen viden og hensynsfuld adfærd er ved at gå tabt. Så meget at det præger os negativt og også skaber ofre i blandt os. Vi er i dag langt fra Grundtvigs idé om mennesket som et væsen, der som udgangspunkt skal oplyses om sin historie, sit sprog og sin slægt, og som først herefter kan begynde at bevæge sig i retning af en etisk, moralsk eller ligefrem bevidst religiøs identitet. Vi springer ganske enkelt fundamentet over og insisterer på at trække den moralske dannelse helt frem i forreste række, som om intet andet har betydning. I den ånd fylder dyrkelsen af det frit svævende og kulturløse menneske i dag væsentligt mere end dyrkelsen af det dannede og historisk forankrede. Derfor skal kampen for at genskabe accepten af en vidende elite bestemt også ses som et opgør med forestillingen om, at et samfunds elite skal være grundet i moral. Det skal den ikke, Den skal først og fremmest være grundet i viden og faglighed, så der kan eksistere et fundament, som enhver kan blive dannet på baggrund af. Ikke fordi nogen skal blande sig i, hvad den enkelte tror på eller i sidste ende holder for sandt angående mennesket, det moralske og det gode. Men fordi vi som udgangspunkt skal være fælles om at stå på noget.